

Prikaz Adamičevih »svetov« dopolnjuje kazalo, pri katerem pa se je avtorica odločila za načelo »vse v enem«: *Imensko kazalo oseb, časopisov, revij, knjig in gledaliških skupin* združuje seznam ljudi, omenjenih v knjigi, in ostalih naštetih kategorij. Ločevanje med tem dvom je nekoliko olajšano, ker so imena ljudi natisnjena pokončno, vsa druga gesla pa ležeče.

Majda Stanovnik

**Roman Ingarden:
ESEJI IZ ESTETIKE
Prevedel in uvod napisal
Frane Jerman**

*Slovenska matica, Ljubljana, 1980
(Filozofska knjižnica, XXII)*

V prvi Ingardnovi knjigi v slovenskem prevodu so izbrane tri njegove razprave: *O zgradbi slike, O arhitekturi umetnine in Glasbeno delo in problem njegove istovetnosti*. Ob njih lahko neposredno spoznavamo delo filozofa, ki je imel ne ravno majhen vpliv na našo literarno vedo in kritiko, dasiravno ga skoraj nismo prevajali in tudi ne kaj dosti pisali posebej o njem. Izbor je reprezentativen v tem smislu, da lahko iz njega spoznamo Ingardnove poglede na likovno umetnost, arhitekturo in glasbo ter da iz teh analiz lahko rekonstruiramo tudi nekatere njegove splošne teze in stališča o načinu bivanja oz. o eksistenčnem modusu umetnosti, o slojeviti zgradbi umetniških del in o njihovi umetniški in estetski vrednosti. Knjiga ima uvod, v katerem prevajalec označi Ingardnovo mesto v fenomenologiji, njegove odnose do poljske in nemške filozofske tradicije (doma je bil v obeh in je tudi pisal v obeh jezikih), ter na kratko obnovi temeljne ontološke postavke, razvite v delu *Spor o obstoju sveta* (poljsko, 1947/48), naposled pa pove še nekaj besed za uvod v sleherni izmed izbranih razprav. Omeniti je treba Jermanovo sicer

kritično, vendar pozitivno splošno oceno Ingardna, ki je pač nekaj povsem drugega kakor občasno se ponavljajoče pavšalne trditve o latentnem nagnjenju Ingardna oz. sploh fenomenologije k idealizmu (to mdr. zavrača tudi sam Ingarden v naši knjigi na str. 323). Pričujoča knjiga je torej zapolnila vrzel v naši prevodni literaturi s spisi, ki so relevantni tako za estetiko in sploh filozofijo kakor tudi za umetnostno znanost in kritiko.

Vendar pa je ob ugotovitvah, kaj ta knjiga pomeni, treba zapisati tudi nekaj domnev o tem, česa bi najbrž lahko dala še več. Ko bi bila izšla pred desetimi ali petnajstimi leti, bi bila pomenila veliko večji dogodek, saj je bilo takrat zanimanje za fenomenološko estetiko pri nas še dokaj mlado in bolj živahno kakor danes. Vendar sodi to na široko polje razmislekov o izdajanju in branju strokovne in filozofske literature pri nas, o naših skromnih zmožnostih in o tem, kako nas kar naprej prehitujejo srbohrvaške izdaje (npr. Ingarden: *O saznavanju književnog dela*, 1970; *Doživljaj, umetniško delo i vrednost*, 1975); teh žalostink najbrž ne kaže preveč razpredati, dasiravno so še kar naprej aktualne.

Poleg tega se ponuja nekaj konkretnjših misli ob izboru. Spričo možnosti, kakršne pač so, je komaj mogoče pričakovati, da bo prvi Ingardnovi knjigi v slovenščini kmalu sledila še kaka druga. Zato se je treba vprašati, kako je bila izrabljena ta priložnost, torej ali je izbor zadosti izčrpen in reprezentativen. Prevajalec ga utemeljuje s tem, da je Ingardnovo temeljno delo *Literarna umetnina* (Das literarische Kunstwerk, 1931) zainteresiranemu slovenskemu bralcu zadosti znano in da sta likovna in glasbena estetika pri nas dosti bolj deficitarni kakor literarna. Druga trditev je kot argument v tej zvezi najbrž nekoliko bolj upravičena kakor prva. Ne da bi se spuščali v podrobnosti, je treba spomniti, da velja Ingarden po svetu za enega glavnih predstavnikov fenomenološke estetike in literarne vede,

zlasti s prej omenjeno *Literarno umetnino* in s knjigo *O spoznavanju literarnega dela* (polj. 1937, nem. 1968), in da je s prevodi in novimi izdajami svojih del doživel pravo renesanso v Evropi in Ameriki nekako od leta 1960 dalje. Slovenska literarna veda ga je imela v evidenci že pred vojno, ko je Ocvirk zavračal njegovo temeljno stališče, da obravnava avtorja ne sodi k obravnavi literarnega dela; v prvi polovici 60. let se je z njim največ ukvarjal Pirjevec, ki so mu ravno Ingardnova dela (poleg Sartrovih in Heideggrovih) olajšala prehod iz empirične in deloma sociološko usmerjene literarne zgodovine v moderno zasnovano ontologijo in fenomenologijo literature, dasiravno je kmalu odkril tudi notranje meje Ingardnove koncepcije; nekako od sredine 70. let dalje je večkrat pisal o njem Kos, ki je kritično analiziral filozofske predpostavke njegovih pogledov na literaturo in literarno delo; vrsta Ingardnovih stališč je nedvomno vplivala na slovensko literarno kritiko zadnjih dvajsetih let, četudi je to zvezo nekoliko teže dokazati v podrobnostih. Glede na to je njegov opus aktualen predvsem za literarno vedo, in nekoliko drugače zastavljen izbor bi najbrž lahko bolj odmeval, kot prispevek k živi in še vedno nazaključeni razpravi.

Ta dejstva niso brez pomena za sprejem spisov, ki so uvrščeni v naš izbor. V prvi verziji so bili zasnovani leta 1928 kot dodatek h knjigi *Das literarische Kunstwerk*, vendar jih je avtor moral opustiti zaradi prevelikega obsega. Nato jih je predeloval in objavljval posamič (v poljščini) in jih končno združil v drugi knjigi svojih *Studia z estetyki* (1957/58); kmalu po izidu knjige jih je znova napisal v nemščini, toda izšli so pod naslovom *Untersuchungen zur Ontologie der Kunst* šele 1962. Dejstvo je torej, da so bili zasnovani kot del večje celote in da to opredeljuje možnosti njihovega razumevanja. Ingardnove analize zgradbe in eksistenčnega modusa slike, arhitekturnega in glasbenega dela je vsekakor mogoče brati tudi

same zase, vendar nam povedo dosti več, če so nam hkrati prezentne njegove glavne misli o zgradbi literarnega dela, o značilnostih njegovih štirih plasti, o razliki med delom kot shematično tvorbo in njegovimi konkretizacijami, pa njegove analize različnih načinov spoznavanja literarnega dela, med njimi zlasti estetskega doživljanja, v katerem se konstituira estetski predmet. Zdi se, da so v pričujočih razpravah plasti umetniških del same na sebi zadosti jasno in razumljivo obravnavane, prav tako problem časovnosti in problem predstavljanja (reprezentiranja), da pa pasaže o umetniških in estetskih kvalitetah in vrednotah niso tako sistematično izdelane in jih je zato le težko dojemati, če ne poznamo še drugih, podrobnejših Ingardnovih opisov estetskega doživljanja. Zato bi bila pričujoča knjiga najbrž bistveno obogatena, ko bi bil prevajalec vključil vanjo tudi katerega izmed njegovih krajših spisov na to temo, ki strnjeno povzemajo njegove temeljne poglede in kakršni so denimo objavljeni v knjigi *Doživljanje, umetniško delo in vrednost* (nem. 1969, shr. prevod 1975).

Prevod je narejen po drugi poljski izdaji iz l. 1966. Bežna primerjava z nemško izdajo (ta po vsej verjetnosti prinaša avtorjevo zadnjo redakcijo, vsekakor pa poznejšo od poljske, ki jo je uporabljal prevajalec) kaže, da se besedili razprav o sliki in o arhitekturnem delu v glavnem ujemata in da so spremenjene le opombe; razprava o glasbenem delu pa je temeljito predelana – glavne ideje so seveda iste, dokaj drugačna pa je podrobna izpeljava. Nasploh je v našem prevodu po poljski izdaji ostalo precej sklicevanja in polemiziranja z avtorji, ki so pri nas bolj ali manj neznani. Zdi se, da so v nemški verziji nekatera težja mesta bolje obdelana, ponekod krajša, zlasti pa preciznejša in razumljivejša, ker so izpeljana brez zastranitev. Glede na vse to bi bilo ravno tako upravičeno, ko bi si bil prevajalec vzel za podlago nemško verzijo. V njen prid prid pa govori tudi dejstvo, da so

bile za sprejem in odmev Ingardna zunaj Poljske odločilnega pomena prav nemške izdaje njegovih del.

Prevajalec je v glavnem uspešno reševal nelahke probleme natančne Ingardnove terminologije. Nekaj pripomb, ki jih je mogoče našteti ob tem, seveda ne zmanjšuje njegovega dosežka. Tako je za termin *wygląd*, nem. *Ansicht*, izbral besedo *videz*: ta se zdi po eni strani nekoliko preveč pomensko omejena na vizualno območje in zato pelje v svojevrstno tautologijo, kadar je npr. govor o »čisto vizualnih videzih« (kar dopušča domnevo, da so tudi drugačni, nevizualni); po drugi strani pa spominja na nasprotje: (očitni) videz – (skrito) bistvo, kar je v zvezi z Ingardnovimi fenomenološkimi stališči popolnoma zgrešeno. Težava bržkone ni preprosto rešljiva, saj se drži že izvirnega besedila; naj samo omenim, da je Pirjevec v predavanjih o fenomenologiji poskušal na tem mestu vpeljati termin *obris*, Kos pa se je odločil za termin *aspekt*. Terminološko nejasno je tudi ločevanje na estetsko vrednostne/valentne kvalitete in kvalitete estetske vrednosti (nem. *ästhetisch werthafte/valente/relevante Qualitäten* – *ästhetische Wertqualitäten*), vendar se to nanaša na prej omenjene vsebinske težave s samimi teksti, ki bi jih bilo mogoče reševati s širšim izborom. Skoda, da prevajalec ni poskušal diferencirati pojmov s tem, da bi poleg izraza vrednost posegel tudi po izrazu vrednota. Naposled bi bilo mogoče ob naslovu pripomniti, da je prevod esej za poljsko studia oziroma nemško *Untersuchungen* nekoliko presvoboden.

Darko Dolinar

S. S. Prawer:

KARL MARX IN SVETOVNA LITERATURA

Prevedel in uredil Aleš Erjavec
Cankarjeva založba, Ljubljana, 1981

(Marksistična teorija kulture in umetnosti)

Izšla je druga knjiga zbirke Marksistična teorija kulture in umetnosti, prevod obširnega dela o Marxovem razmerju do evropske oziroma svetovne književnosti. Problematika nikakor ni nova in na prvi pogled bi nemara sodili, da delo razen izčrpnije dokumentarnosti ne more vsebovati kakšne pomembnejše strokovne novosti. Vendar nas avtor s smotrnimi omejitvami pri svojem načrtu in z zanimivim idejnim izhodiščem kaj hitro prepriča o nasprotnem. Za razliko od številnih drugih raziskovalcev Marxove zapuščine Prawer ne želi konstruirati (»rekonstruirati«) nekakšne vseobsežne literarne teorije ali estetike. Njegov projekt je bolj marksovski kot marksističen in prav nič ne naseda namigom, da bi utegnili biti priložnostni Marxovi zapisi o literaturi nastavki za celovitejšo teorijo literarne produkcije. Tako lahko že uvodoma ugotovimo, da poglobitni sklepi niso nikakršna dedukcija iz takšnega ali drugačnega marksizma (saj pisec nemara celo najbolj zavzeto išče možnosti za nemarksistično branje), da pa na drugi strani pridaja opisu Marxovega osebnega doživljanja literature domnevo o širših humanističnih implikacijah posameznih izjav.

Delo o Marxovem odnosu do književnosti vsaj deloma opiše ravno nasprotno pot kot prva knjiga omenjene zbirke, zbornik z naslovom *Ideologija in estetski učinek*. Tu na primer vidimo, kako plastični in metaforični književni govor zaseda raven znanstvene, konceptualne razlage zgodovine. Nasprotno pa tam (v zborniku o ideologiji) radikalizirana materialistična konceptcija zgodovine ne »prizanaša« literarno-estetskemu polju in s tega

